

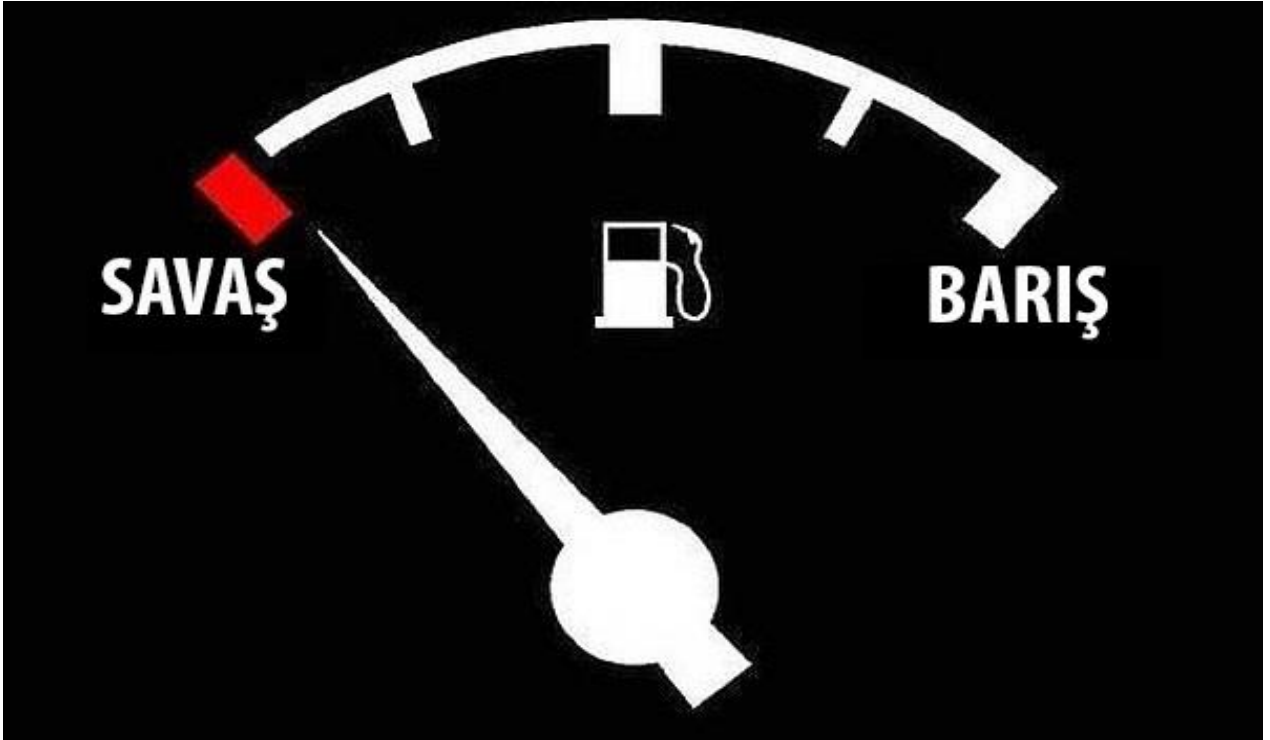

1882

KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

PETROL SAVAŞLARINDA MEZHEP FARKLARI OYUNU

FEYZULLAH ALTAY

Araştırma Raporu

Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü

KONYA
Mart, 2016
www.kto.org.tr

İÇİNDEKİLER:

	<u>Başlık</u>	<u>Sayfa</u>
1.	Giriş	1
2.	İran	2
3.	Suudi Arabistan Krallığı.....	4
4.	Orta Doğuda Yeni Bir Petrol Savaşı: İran-Suudi Arabistan Çatışması.....	5
5.	İran-Suudi Arabistan Çatışmasında ABD'nin Rolü.....	8
6.	İran-Suudi Arabistan Güç Gösterisinde Yeni Alan: Yemen	8
7.	Sonuç.....	11
8.	Kaynakça.....	12

1. Giriş

Petrol, başlıca hidrojen ve karbondan oluşan ve içerisinde az miktarda nitrojen, oksijen ve kükürt bulunan çok karmaşık bir bileşimdir. Normal şartlarda gaz, sıvı ve katı halde bulunabilir. Gaz halindeki petrol, imal edilmiş gazdan ayırt etmek için genelde doğal gaz olarak adlandırılır. Petrol, özellikle ulaştırma sektörünün temel enerji kaynağı olarak, dünya birincil enerji tüketimi içinde en büyük paya sahiptir. Doğal gaz ve kömür ise büyük ölçüde elektrik üretiminde kullanılmaktadır. Dünya enerji ihtiyacının %33'ü petrolden, %24'ü ise doğal gazdan karşılanmaktadır. Dünya petrol rezervleri açısından Orta Doğu bölgesi önemli bir yere sahiptir. Bu bölge dünya petrol rezervlerinin %48'lik bölümüne sahiptir. Orta Doğu'yu, %19,8'lik rezerv miktarı ile Orta ve Güney Amerika, %13'lük rezerv ile Kuzey Amerika takip etmektedir. Buna ek olarak küresel petrol rezervlerinde Afrika %7.6, Avrasya %7.2 Asya ve Okyanusya %2.8 ve Avrupa %0,8'lik pay sahibidir.

Tablo 1: Dünya Petrol Rezervleri (Milyar Varil)

Bölgeler	Miktar	Dünyadaki Payı (%)	Rezervlerin Ömrü (yıl)
Asya Pasifik	42.7	2.51	14
Kuzey Amerika	232.5	13.68	37
Avrupa ve Avrasya	154.8	9.10	23
Ortadoğu	810.7	47.68	78
Güney ve Orta Amerika	330.2	19.43	124
Afrika	129.2	7.60	40
Dünya Toplamı	4.185	100%	–

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2015

Dünyada nüfus artışı, kentsel gelişim ve sanayileşmeye paralel olarak birincil enerji tüketimi giderek artmaktadır. Nüfus ve gelir artışı ise enerji tüketiminin artmasına neden olmaktadır. Yapılan projeksiyonlar, 2030 yılında dünya nüfusunun 8.3 milyara yükseleceğini, dolayısıyla 1.3 milyar insana daha enerji arzı sağlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Buna rağmen kaya gazının bulunmasıyla birlikte ABD'nin 2035 yılı itibarıyla enerji ihtiyacının tamamını öz kaynaklarından karşılayarak kendi kendine yeterli bir ülke haline geleceği öngörülmektedir. Kaya gazının ortaya çıkarılmasıyla dünyada en fazla enerji tüketen ABD'nin Ortadoğu'ya olan enerji

bağımlılığı sona ermektedir. Bu durum dünya ekonomisi için yeni politika ve stratejilerin ortaya konulmasını gerektirirken; daha önce kritik öneme sahip jeopolitik bölgelerin bu özelliklerini kaybederek başta ABD olmak üzere batılı ülkelerin gözünden düşmesine neden olmaktadır.

Aşağıdaki tabloda dünyada petrol üretim değerleri gösterilmektedir. Görüleceği gibi dünya petrol üretimi 78.604 milyon varildir. Bunun 31.953 milyon varili Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (OPEC) tarafından; 46.651 milyon varili ise OPEC dışı ülkeler tarafından üretilmektedir. Buna göre dünya petrol üretiminin yaklaşık yüzde 40'ı OPEC tarafından üretilmektedir.

Tablo 2: Dünya Petrol Üretimi (Milyon Varil)

OPEC Üyesi Ülkeler		OPEC Dışı Ülkeler	
Ülkeler	Üretim	Ülkeler	Üretim
Suudi Arabistan	10.276	Asya	20.248
Irak	4.249	ABD	20.007
BAE	2.971	Afrika/Orta Doğu	3.289
İran	2.919	Avrupa	3.107
Kuveyt	2.800	–	–
Venezüella	2.423	–	–
Diğer	6.315	–	–
Toplam	31.953	Toplam	46.651

Kaynak: <http://www.businessht.com.tr/forex/haber/1158443-6-soruda-petrol-savaslari/10.01.2016>

2. İran

Coğrafi Konum: Tarihi İpek Yolu sayesinde eski çağlardan bu yana Avrupa ve Asya'nın kesişme noktasında yer alan İran'ın, petrolün bulunmasıyla stratejik konumu daha da önemli hale gelmiştir. Ham petrol taşımacılığının yoğun olarak yapıldığı Umman Körfezi, Basra Körfezi ve Hazar Denizi'ne kıyıları olan İran; Türkiye ile 499, Afganistan ile 936, Irak ile 1458, Pakistan ile 909, Türkmenistan ile 992, Azerbaycan ile 432, Nahcivan ile 179 ve Ermenistan ile 35 km sınıra sahiptir.

Siyasi ve İdari Yapı: 1979 yılında Şah yönetiminin devrilmesi ile ülkede aşamalı olarak dini esasa dayalı bir devlet düzeni kurulmuştur. İran'da gücün ulema ile halk tarafından seçilen temsilciler arasında hiyerarşik olarak paylaşıldığı, kendine özgü bir yönetim biçimi hakimdir. Başbakanlık Kurumu olmakla birlikte yürütme erki 4 yıllık dönemler için yapılan genel seçimlerde seçilen Cumhurbaşkanına aittir. İran'da kuvvetler ayrılığı prensibi geçerli olmakla beraber, yasama, yürütme ve yargı gibi bütün kurum ve kişilerin üzerinde olan dini liderin denetimine tabidir. Nizami ordu, Devrim Muhafızları, İçişleri Bakanlığı ve istihbarat kuruluşları doğrudan dini lidere bağlıdır. Dini Lider İçişleri Bakanlığı üzerindeki yetkilerini Cumhurbaşkanına devredebilmektedir. İran'da 3 Ağustos 2013 tarihinde İsrail ve Batı karşıtı sert söylemleri ile bilinen Mahmud Ahmedinejad'dan sonra yüzde 50'den fazla oy alan reform taraftarı Hasan Ruhani cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.

Demografik Yapı: İran nüfusu gerek etnik, gerekse dini gruplar açısından homojen bir yapıya sahip olmayıp farklı bölgelerde yoğunlaşmış farklı etnik ve dini unsurlardan oluşmaktadır. Farklı etnisiteye sahip İran nüfusunun, kesin olmamakla birlikte %45'i Fars, %33 Azeri, %7 Kürt, %3 Arap ve %2'si ise Türkmenlerden oluşmaktadır. Genel kanaat, Fars kökenli nüfus ile Türk kökenli nüfus yaklaşık olarak birbirlerine eşit olduğu yönündedir. Nüfusun %90'ı Şii, %8 Sünni ve %2 Zerdüşt, Hıristiyan ve Yahudi nüfustan oluşmaktadır. İran'ın resmi dini İslam, mezhep ise Caferi'dir. 77.6 milyon olan İran nüfusunun yaklaşık %70'i kentlerde yaşamaktadır. İşgücünün %25'i tarım, %31'i sanayi ve %45'i hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Tarımın istihdamdaki payı yüksek olmasına rağmen GSYİH'dan aldığı pay düşüktür. Toplam nüfusun %23.9'u 0-14 yaş arasında, %71.1'i 15-64 yaş arasında ve %5.1'i 65 yaş ve üstüdür. Ülkenin yaş ortalaması 27.4 olup; nüfus artış hızı %1.24 olarak tahmin edilmiştir. Nüfusunun %18'inin yoksulluk sınırının altında yaşadığı tahmin edilen İran'ın nüfus açısından en büyük kentleri başkent Tahran, Meşhed, İsfahan, Tebriz ve Şiraz'dır.

Genel Ekonomik Durum: İran, ekonomik büyüklük olarak dünya GSYİH'sının yüzde 0.52 sine sahiptir. 2014 yılı itibariyle cari fiyatlarla GSYİH değeri 402 milyar dolar olan İran, yine cari fiyatlarla 5.164; satınalma gücü paritesine göre 16.463 dolar fert başına düşen gelir düzeyi ile dünyada üst orta gelir grubunda yer almaktadır. İran, yüzde 52 tasarruf oranı ile yüksek düzeyde tasarruf oranına sahiptir. Dışa kapalı ve müdahaleci bir ekonomik yapıya sahip olan İran ekonomisinin %40'ı doğrudan, %45'i de "bonyad" ile dolaylı olarak devletin kontrolündedir. Ekonomik faaliyetlerin %15'i ise, muhafazakâr işadamları (bazaar) tarafından yürütülmektedir. Özelleştirme işlemleri yavaş olup, özelleştirilen kuruluşlar yarı-devlet kuruluşlarına dönüşmektedir.

İran ekonomisinde enflasyon yüksek olup, yüksek enflasyonun temel nedenlerinden biri, artan kamu harcamalarıdır. Vakıf niteliğindeki birçok teşebbüsün vergi dışı bırakılması bütçe gelirlerinin düşmesine neden olmaktadır. Özellikle dar gelirli için yapılan kamu harcamaları bütçe giderlerinin artmasına neden olmuştur. Petrol fiyatlarının yüksek olduğu dönemlerde bu harcamaları finanse etmek kolay olmasına rağmen petrol fiyatlarının düşmesiyle bu tür harcamalar kamu bütçesine önemli yükler getirmiştir. İthalatının büyük bir kısmını Avrupa ülkelerine gerçekleştiren İran için Euro'nun değer kazanması da enflasyonun yükselmesine neden olmaktadır. 2010–2015 yıllarını kapsayan 5. Beş Yıllık Kalkınma Planının ana teması, enflasyonla mücadele ve yerli yatırımların teşviki olarak belirlenmiştir. İşsizlik oranının %16 düzeyinde seyrettiği ülkede beyin göçü yaşanmakta; eğitilmiş işgücünün başka ülkelere göçü ülke ekonomisi için uzun vadede sorun oluşturmaktadır.

3. Suudi Arabistan Krallığı

Coğrafi Konum: Suudi Arabistan kuzeyinde Kuveyt, Irak ve Ürdün ile karadan, batıda Kızıldeniz'in ötesinden Eritre, Sudan ve Mısır, doğuda Basra Körfezinin ötesinden İran'la komşudur. Olağanüstü zengin tabii kaynaklara sahip olan bu ülkenin yurtdışı piyasalarla olan ticaretinde komşu ülkelerin topraklarını hiç veya çok az kullandığından komşu ülkelere bağımlılık söz konusu değildir.

Demografik Yapı: 30.7 milyon nüfusa sahip Suudi Arabistan'ın yaklaşık 10 milyonu yabancılardan oluşurken kalan Suudi vatandaşlarının sayısı 20.7 milyondur. Nüfusun yüzde 10-15'i Şii Müslüman, yüzde 85-90'ı ise Sünni Müslümanlardan oluşmaktadır. Ülke nüfusu batıda Kızıldeniz kıyısındaki Mekke, Medine ve Cidde, ortada başkent Riyad ve doğuda Dammam bölgesinde yoğunlaşmıştır. Nüfusun tamamına yakını şehirlerde yaşamaktadır.

Suudi Arabistan'da çalışanların sayısı yaklaşık 11milyon kişidir. Toplam istihdamın yaklaşık %88'i özel sektörde çalışmaktadır. Ayrıca, özel sektörde çalışanların önemli kısmını yabancılar oluşturmaktadır. Toplam istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında, ağırlıklı olarak petrol ve doğalgaz sektöründe çalıştığı görülür. Ev hizmetleri dahil ülkedeki tüm ağır işler yabancılar tarafından yerine getirilmektedir.

Genel Ekonomik Durum: Petrol bulunmadan önce Suudi Arabistan ekonomisi; ticaret, tarım ve hac mevsiminde Mekke ve Medine şehirlerine gelen hacıların harcamaları ile ayakta dururken; 1938 yılında petrolün bulunmasıyla birlikte ekonominin genel yapısı değişmiş, ülkede kalkınma ve zenginlik dönemine geçilmiştir. Suudi Arabistan ekonomisindeki asıl hızlı kalkınma 1970–1975 yılları arasındaki Birinci 5 Yıllık Kalkınma Planı döneminde gerçekleşmiştir. Bu plan döneminde hedeflenen ekonomik ve sosyal amaçların yanında öncelikli olarak petrol dışı ekonominin

güçlendirilmesi hedeflenmiş ve sağlanan yıllık ortalama büyüme oranı %13.4 olmuştur. Ülkede bugüne kadar sekiz kalkınma planı yapılmıştır ve 2010-2014 yıllarını kapsayan Dokuzuncu 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda 1.44 trilyon Suudi Arabistan Riyali tutarındaki harcama planda gösterilen hedeflere uygun olarak devam edilmektedir.

Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %18'ine sahip ve sahip olduğu rezervlerin 90 yıl daha devam edeceği tahmin edilen Suudi Arabistan, dünya petrol ihtiyacının %13'nü karşılamaktadır. Dolayısıyla petrol fiyatlarındaki dalgalanmalardan doğrudan etkilenmektedir. Ham petrol üretimi yanında petrole dayalı sanayilerin ekonomi içerisindeki ağırlığı yüksek olup; hem ihracat hem de kamu gelirlerinin %90'ının petrol ve ilgili sektörlerden oluşması nedeniyle Suudi Arabistan'ın ekonomik performansında petrol fiyatlarının önemli bir etkisi vardır.

Ekonominin petrole olan bağımlılığını azaltmak amacıyla 2020 yılına kadar petrokimya, doğalgaz, elektrik, su ve telekomünikasyon gibi önemli sektörlerde Suudi Arabistan tarafından hayata geçirilmesi öngörülen yatırım projelerinin toplam maliyetinin 613 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu yatırım projeleri çerçevesinde; 140 milyar doların altyapı, 92 milyar doların petrokimya, 88.9 milyar doların elektrik ve su, 60 milyar doların telekomünikasyon, 53.3 milyar doların turizm, 50 milyar doların doğalgaz, 28.3 milyar doların tarım, 10.7 milyar doların bilgi teknolojileri ve 10 milyar doları ise eğitime yönelik yatırımlara tahsis edilmiştir.

Ülkedeki zenginliğin büyük kısmı önemli bir finans merkezi olan Riyad'da ve Krallık ailesinin geldiği Nejd'de toplanmıştır. Ülkedeki petrol ve doğal gaz yatakları Şii nüfusun ağırlıklı olduğu doğu/körfez kıyılarında toplanmıştır. Dolayısıyla sanayi sektörü de bu bölgede yoğunlaşmıştır. Kızıldeniz kıyısındaki Hicaz bölgesinde yer alan Cidde Limanı ile Mekke ve Medine de diğer önemli bölgelerdir. Abqaiq-Yanbu petrol boru hattının kurulması ile birlikte Batı'daki kıyılarda da endüstriyel gelişim başlamıştır.

4. Orta Doğuda Yeni Bir Petrol Savaşı: İran-Suudi Arabistan Çatışması

Geçmişten günümüze dünya siyasetinin merkezi coğrafyalarından birisi olan Ortadoğu, bölgesel ve küresel güçlerin hâkimiyet alanı olarak son yıllarda yeni bir evreye girmiş durumdadır. Yüz yılı aşkın süredir daha çok coğrafya dışındaki güçlerin müdahale alanı olan bölge, günümüzde dünya siyasetinin gündeminin belirleyen temel aktör olmaya başlamıştır. Ortadoğu bu şekilde tarihteki yerini yeniden konumlandırırken bölge dışındaki devletlerle geliştirilecek ilişki biçimleri kadar bölge devletlerinin kendi aralarındaki ilişkilerinin içeriği ve yöntemi de çok daha önemli hale gelmektedir.

" ...Petrol fiyatları bugün çok düşük ama daha yüksek olduğu yıllarda enerji kaynaklarının üstünde oturan Orta Doğu refah göstergeleri açısından çok kötü durumdadır.

Kurumsal yapı zayıftır,

Doğuştan beklenen ortalama ömür kısadır,

Eğitim seviyesi düşüktür,

Gelir dağılımı bozuktur... “

Ekonomik ve politik nedenlerle her dönemde merkez güçlerin müdahale alanı olarak görülen Orta Doğuda meydana gelen savaş ve çalkantılar bu bölgenin, “yangının üzerine körükle giden” büyük güçlerin kimi dönemlerde alenen, kimi dönemlerde de zımnem bir manevra alanı olmaya devam ettiğini göstermektedir. Rusya’nın Kırım’ı işgali sırasında pasif konumda kalan ABD ve batılı ülkelerin bu kez Rusya’nın ekonomik gücünü zayıflatmak amacıyla yeni adlar altında sorunlu alanlar oluşmasında her hangi bir sakınca görmemişlerdir. Devam eden İsrail-Filistin sorunu, Suriye Krizi, İŞİD terörü ve Yemen Müdahalesi bölgeye ait dünya gündemini işgal eden temel sorunlardır. Son olarak petrol savaşları mı yoksa mezhep çatışması mı şeklinde ortaya çıkan ve adı tam olarak konulmamış Suudi Arabistan ve İran arasında savaş boyutuna gelen çatışmaların bu bölgede cereyan etmesi her dönemde bölgenin gündemde kalmasına tanıklık etmiş gibidir.

İki ülke arasındaki gerginliğin temel sorun kaynağı mezhep farklılığı olarak görülse de bu kolay bir teşhistir ve sorunun görünen yönü ile ilgilidir. Gerçi Orta Doğudaki her çatışma ya da anlaşmazlık mezhep farklılıklarına dayandırılrsa da sorunların asıl kaynağının merkez ülkelerinin bölgedeki ekonomik çıkarları doğrultusunda oluşturulmaya çalışılan yapılanma ile ilgili olduğu bilinmelidir. Başlangıçta petrol nedeniyle batılı ülkelerin ve ABD’nin ilgisine odaklanan bu bölgede ortaya çıkan son durum, söz konusu ülkelerin iktisadi çıkar çatışmasına sahne olan çok yönlü ve karmaşık bir hal almıştır. Bu durum, ekonomik, sosyal ve siyasi yönden zaten sorunlu olan ve dünyanın diğer bölgeleri ile negatif yönde ayrışan bu bölgedeki var olan sorunları daha da artırırken önümüzdeki dönemde Orta Doğu üzerinden uluslararası dengelerin nasıl şekilleneceği konusunda ipuçları vermektedir.

Orta Doğuda ekonomileri petrole bağımlı ve ekonomik gücünü petrolden alan önemli iki ülke Suudi Arabistan ve İran’dır. Bu bölgede petrol ilk defa 1908 yılında İran’da çıkarılmış, yine ilk defa petrol millileştirilmesi 1951 yılında İran’da yapıldı. İran ekonomisinin temeli petrol ve doğalgaza dayanmaktadır. Şu anda tüm dünyada keşfedilmiş petrol rezervlerinin %12’si, Orta Doğu’daki petrol rezervlerinin %15’i; tüm dünyadaki doğalgaz rezervlerinin %15’i, Orta Doğu’daki doğalgaz kaynaklarının %44’ü İran’da bulunmaktadır.

Petrol ve doğal gaz kaynakları açısından oldukça zengin bir coğrafyada bulunan İran’da ekonomi büyük ölçüde enerjiye dayalıdır. İran kanıtlanmış petrol rezervlerinde Suudi Arabistan, Venezüella ve Kanada’dan sonra dünyada dördüncü, doğal gaz rezervlerinde ise Rusya’dan sonra

dünyada ikinci en büyük rezerve sahiptir. İran 157 milyar varil ile dünyadaki toplam petrol rezervlerinin %9.3'üne; doğal gaz rezervinin ise %15.7'sine sahiptir.

“...İran'a uygulanan ambargoların kaldırılması bu ülkenin elini güçlendirdi...”

İran, 1979 Devrimi'nden bu yana çeşitli dönemlerde siyasi ve ekonomik yaptırımlara maruz kalmıştır. ABD, 1979'daki rehine krizinden bu yana İran'a belirli dönemlerde farklı kapsamlarda yaptırımlar ve kısıtlamalar uygulamıştır. 2006'dan itibaren başlatılan yaptırımlar ise İran'ın tartışmalı nükleer programından kaynaklanmaktadır. Yaptırımlar, İsrail'in etkisiyle ABD ve Batılı ülkelerin İran'ın nükleer programını BM Güvenlik Konseyi'nde gündeme taşınması sonucunda başlatılmıştır. İlk etapta Tahran'ın nükleer enerji programını ve balistik füze projelerini sürdürmesini engellemeye yönelik tasarlanan BM yaptırımları, daha sonra İran bankalarının yurtdışı faaliyetlerini ve enerji sektörünü kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 2006'da başlatılan BM yaptırımları, 2007 yılında 1747 sayılı kararla, 2008 yılında 1803 sayılı kararla ve 2010'da 1929 sayılı kararla genişletilerek sürdürülmüştür.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi ABD, Çin, Fransa, İngiltere ve Rusya ile Almanya'dan oluşan 5+1 grubu ve İran arasındaki nükleer müzakereler 14 Temmuz 2015 tarihinde anlaşmayla sonuçlanmıştır. Anlaşma çerçevesinde İran uranyum zenginleştirme faaliyetlerini sınırlandıracak, nükleer tesislerini Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun denetimine açacak, buna karşılık İran'a uygulanan ekonomik ve mali yaptırımlar kaldırılacak, silah ambargosu ise bir süre daha devam edecektir.

Nükleer anlaşma ABD-İran ilişkilerindeki yumuşamanın devam ettiğini ve iki ülke arasında yakınlaşmanın başladığını göstermiştir. ABD-İran yakınlaşmasının İran'ın enerji sağladığı Çin ve Rusya gibi diğer ülkelerle olan ilişkilerini nasıl etkileyeceği konusunda şimdilik fikir yürütmek zor olsa da nükleer anlaşma 1979 İran Devrimi'nden sonra giderek daha problemli hale gelen ABD-İran ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmış, ikili ilişkilerin normalleşmesine imkân tanıyabilecek bir konjoktüre girilmiştir. Anlaşmanın ardından tartışmalı nükleer programından dolayı İran'a uygulanan yaptırımların aşamalı olarak kaldırıldığı görülmektedir. Yaptırımların kaldırılması, başta finans, enerji ve otomotiv sektörü olmak üzere İran'ın siyasi, ekonomik ve askeri anlamda güçlenmesine zemin hazırlamakta, Tahran yönetiminin Orta Doğu'daki etki alanını genişletmesine hizmet etmektedir. Ekonomik ambargolardan kurtulan İran, yalnızca ülkelerini modernleştirmek ve ekonomilerini geliştirmek için daha güçlü bir konuma sahip olmakla kalmayacak, aynı zamanda bölgedeki müttefiklerini ve Şii milisleri daha iyi destekleyebileceklerdir. Zira ekonomik ambargolar, İran ekonomisine dayanılmaz maliyetler yükleyerek bu ülkeyi zor duruma sokmuştur.

5. İran-Suudi Arabistan Çatışmasında ABD'nin Rolü

ABD bir yandan ittifakı olan Suudi Arabistan'ın petrol arzını artırmasını destekleyerek İran ve Rusya'yı ekonomik yönden zayıflatırken diğer yandan İran'a uygulanan ambargoların kaldırılması ile bu ülkenin ekonomik açıdan güçlendirilmesini sağlamış; Afganistan konusunda İran'la örtülü bir anlaşma içerisine girdiği gözlemlenmiştir. Bu durum ABD'nin Ortadoğu'da güçlerin dengelenmesi yönünde bir politikanın izlediği izlenimini vermektedir. Böylece petrol fiyatları üzerinden kurulan İran- Rusya ittifakı karşısındaki Suudi Arabistan-ABD ittifakının, ambargonun kaldırılmasından sonra ikinci ittifak aleyhine geliştiğinin iddia etmek mümkündür. Suudi Arabistan ve İsrail'in karşı çıkmasına rağmen ABD'nin İran'a karşı sergilediği bu yakınlık bir politika değişikliği mi yoksa konjoktürden mi kaynaklandığı zaman içerisinde anlaşılacaktır veya hiç anlaşılmayacaktır.

Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde Afganistan'da Taliban'a karşı ABD ve İran'ın menfaatlerinin uyumlaştığı bir konjoktür başlamıştır. ABD ve İran Afganistan'da Taliban'a karşı örtülü bir işbirliği yürütmüş, Amerikan kuvvetleri İranlı yetkililerin sağladığı istihbaratla Taliban'a karşı etkili operasyonlar icra etmişlerdir. İran, Suudi Arabistan'ın uzantısı olarak gördüğü Taliban'a karşı ABD ile birlikte Kuzey İttifakı'nı desteklemiş, Afganistan hükümetiyle yakın ilişkiler geliştirmiştir. Böylece eski ABD başkanı Bush tarafından meşru bir hükümet olarak görülmeyen Tahran yönetimi ile ilişkilerde yeni bir döneme girilmiştir.

"...Afganistan ve Suriye'de ABD ile İran'ın menfaatleri örtüşmektedir..."

"...Suriye krizinin çözümüne/çözumsuzlüğüne bu perspektiften bakılmalıdır..."

Suudi Arabistan, İran tehdidine karşı kendini güvende hissetmek için Körfez'deki diğer ülkelerle birlikte hızla silahlanmaktadır. İran'ın nükleer silah sahibi olması durumunda ise Riyad yönetiminin de bu teknolojiye sahip olmaya çalışacağı beklenmektedir.

6. İran-Suudi Arabistan Güç Gösterisinde Yeni Alan: Yemen...

" ...Orta Doğu petrollerinin Basra Körfezinden dünyaya açılan kapısı olan Hürmüz Boğazının İran tarafından ikide bir tehdit unsuru olarak kullanılması Suudi petrolünün dünya piyasalarına taşıma güvenliğini tehdit etmektedir... "

Geriye tek çıkış noktası kalıyor: Bab-ül Mendep...

"... Suudi Arabistan, Bab-ül Mendep'in İran kontrolündeki Husilerin eline geçmesini istemiyor.

Yemen bu açıdan önemli... "

Yemen’de iktidarı bulunan Sünni Devlet Başkanı Hadi’yi deviren İran destekli Husi militanlarına karşı Suudi Arabistan öncülüğünde gerçekleştirilen hava operasyonları İran-Suudi Arabistan anlaşmazlığını daha da belirginleştirmiştir. Şüphesiz politik yönü olan bu müdahalenin ekonomik sonuçlar ortaya çıkaracağı kesindir. Müdahaleci ülkelerin demografik özelliklerini temsil eden Yemen’deki çatışma, bölgenin en büyük petrol üreticileri olan Suudi Arabistan ve İran’ın Arap Yarımadasındaki güç ve nüfuz mücadelesinden başka bir şey değildir. Yemen müdahalesinin temel amacı bazı Arap ülkelerini yanına alan Suudi Arabistan tarafından İran’ın bölgedeki etkinliğinin azaltılması ya da kırılmasıdır. Yemen müdahalesi ile Suudi Arabistan ABD’ye rağmen bundan sonraki dönemde İran’a karşı daha agresif bir tavır sergileyeceği konusunda dünya kamu oyununa mesaj vermiş olmaktadır.

Yemen, küresel ve bölgesel petrol pazarında önemli bir aktör olmasa da coğrafi konumuyla, Arap Yarımadasının Hint Okyanusuna ve Afrika’ya açılan kapısı olması nedeniyle jeostratejik açıdan büyük önem taşımaktadır. Suudi Arabistan, Hürmüz Boğazından sonra, Kızıldenizi Hint Okyanusu’na bağlayan Bab-ül Mendep Boğazı’nın, İran destekli Husiler’in kontrolüne girmesinden sonra, kendi çıkarlarını zarara uğratan bu duruma seyirci kalmamıştır. Irak’ı da yanına alan İran’ın Basra Körfezindeki üstünlüğünü dengeleyecek farklı alternatifler geliştirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Orta Doğuda yaşanan siyasi karışıklıklar nedeniyle lojistik sıkıntılar yaşadığı bir ortamda, Suudi Arabistan petrolünün diğer bölgelere taşınma kanallarından birinin daha kontrolden çıkması Suudi Arabistan tarafından kabul edilemez bir durum olarak görülmüştür.

2003 Irak işgalinin ardından Orta Doğu’da derinleşen Şii-Sünni geriliminin yanı sıra Yemen’deki Suudi Arabistan’ın öncülük ettiği Arap koalisyonunun Arap-Fars gerilimine dönüşmesine neden olmuştur. Buna rağmen İran, Yemen Krizi nedeniyle Suudi Arabistan ile bir sıcak çatışmaya girmeyi göze alamamıştır veya almak istememiştir. Öte yandan Suudi Arabistan Yemen krizinde tam anlamıyla bütün Arap ülkelerinin desteğini almamıştır. Çünkü İran’ı izole etmek için kurulan koalisyona katılan Arap ülkeleri (Mısır, Ürdün, Fas ve Sudan) ekonomik olarak Suudi Arabistan’ın mali desteğine ihtiyaç duyan ülkelerdir.

“...Mezhep çatışması buzdağının görünen tarafı...Asıl sorun petrol savaşları...”

Çok eskilere dayanan İran ve Suudi Arabistan geriliminde 2 Ocak 2016’da “Halkı devlete karşı kışkırttığı”, iddiasıyla Şii din adamı Ayetullah Nemr Bakır en Nemr’i Suudi Arabistan’ın idam etmesiyle birlikte yeniden tehlikeli bir boyuta ulaşmış oldu. “Kendimi bu ülkede hiç güvende hissetmedim”, diyen Şii din adamının idamı, iki ülke arasındaki petrol savaşlarının daha belirgin hal almasından başka bir şey değildir. Bu nedenle önümüzdeki dönemde iki ülke ilişkilerinin gidişatını belirleyecek olan enerji ve petrol üzerinden yaşanan gerilimdir.

“...Türkiye, bu tartışmanın tarafı olmamalıdır...”

“...Ticaret komşudan başlar...”

“...Ambargo nedeniyle Türkiye'nin İran'a yaptığı ihracat zaten son iki yılda neredeyse yarı-yarıya azalmıştır...”

Suudi Arabistan ve İran arasında patlak veren kriz, siyasi dinamiklerle birlikte, petrol fiyatlarını da etkilemektedir. Fakat daha önceki dönemlerde olduğu gibi petrol fiyatlarında ani yükseliş ve çöküş beklenmemektedir. Bölgede Yemen'den Suriye'ye dış politika konularında uzun süredir zıt düşen iki ülke, petrolde de ezeli rakip konumunda. İran, Rusya'dan sonra dünyanın en büyük ikinci doğalgaz rezervlerine sahipken Suudi Arabistan ise petrol üretimi bakımından OPEC'in en önemli üyesidir.

2015 yılının en önemli ekonomik olayı petrol fiyatlarında görülen olağandışı düşmedir. Petrol fiyatlarının 2016 yılında daha da düşeceği beklenmektedir. Petrol ihraç eden ülkelerin piyasa paylarını yükseltmesi petrol fiyatlarının düşmesinde başat rol oynamaktadır. Bu durumdan olumsuz etkilenen asıl aktör yine petrol arz eden ülkeler. Özellikle de ülke ekonomilerini petrolle ayakta tutan ülkeler. Üstelik petrol ihraç eden ülkeler grubu olan OPEC ülkeleri, dünyada en düşük maliyetle petrol çıkarıyorlar. Zira petrolün yüzeye yakınlığı azaldıkça çıkarma maliyetleri de azalmaktadır. OPEC ülkeleri içerisinde Kuveyt'in 1 varil (159 litre) petrol çıkarma maliyeti 8.50 dolar, Suudi Arabistan'ın 9.90 dolar, Irak'ın 10.70 dolar iken, Birleşik Arap Emirlikleri'nde bu rakam 12.30 dolar ve İran'da ise 12.60 dolardır. Rusya'da ise daha yüksektir (17 Dolar). Özellikle de petrol çıkarma maliyeti yüksek olan ülkelerin uzun dönemde bu fiyatlara dayanmaları çok zor. Bu durum en çok İran'ı zora sokmaktadır.

“Günümüzde ticaret savaşları, kur savaşları ve petrol savaşları var artık... “

Rusya'nın petrol üretimini artırmasının yanında İran'a yönelik yaptırımların ortadan kalkmasıyla bu ülkenin petrol üretimini artırması ve OPEC'in en etkili üyesi olan Suudi Arabistan'ın petrol üretimini günlük 1.5 milyon varil artırması, küresel petrol arzını artırarak fiyatların düşmesine neden olmaktadır. Kendi ekonomisini de zayıflatan bu durum en çok ekonomisi petrole bağımlı olan ülkeleri etkilemektedir. Yaptırımların kalkmasının ardından, Ulusal İran Petrol Şirketi bir hafta içinde petrol ihracatının günlük 500 bin varil artırılmasının planlandığını belirtmesiyle petrol fiyatları, üç haftanın en yüksek seviyesinde düştü. Böylece 2014 yılında 115 dolar seviyesinde gerçekleşen brent petrol fiyatları 35 dolara kadar düşmüş oldu.

Uluslararası Para Fonu (IMF)'na göre Ortadoğu ülkelerinin düşük petrol fiyatları nedeniyle uğradıkları zarar 360 milyar dolardır. En çok zarar eden ülkelerin başında ise Suudi Arabistan gelmektedir. IMF'in hesaplamalarına göre Suudi Arabistan'ın devlet bütçesini dengeleyebilmesi

için petrolün varil fiyatının en az 82 dolar olması gerekmektedir. 2015 yılında Suudi Arabistan'ın yaklaşık 73 milyar dolar seviyesinde zarara uğradığına dikkat çeken IMF raporunda petrolde düşüşün bu hızla devam etmesi halinde Suudi Arabistan'ın 5 yıl içerisinde iflas edebileceğini iddia etmektedir. Buna rağmen 2015 Aralık ayında yapılan OPEC toplantısında diğer ülkelerin baskılarına rağmen kendi bindiği dalı kesercesine düşük fiyatlara rağmen üretimi düşürmemiştir. Ancak bütçe açıklarının ortaya çıkardığı fon ihtiyacını karşılamak amacıyla 2015 yılının son günlerinde başta akaryakıt olmak üzere iç piyasaya sattığı ürünlerin fiyatlarını yüzde 50 ila 80 arasında yükseltmiştir.

7. Sonuç

Özetle petrol kaynaklarının ve bu kaynaklar üzerinde söz sahibi olmanın neden olduğu Suudi Arabistan-İran özelinde Orta Doğu'daki kaosun muhataplarını saymaya çalıştığımızda en az bir sayfayı rolleri farklı olan bu aktörlere ayırmamız gerekiyor. Her şeyden önce iki ülke arasında çatışmaya varacak derecede kronikleşen sorunun adı yanlış konulmaktadır. Gerginliğin, kitleleri daha kolay karşı karşıya getiren mezhep farklılıklarından kaynaklandığı şeklindeki tespit her şeyden önce yüzeysel bir tespit olup sorunu daha çözümsüz hale getirmekten başka bir şey değildir ve bu tespit temel aktör konumundaki gelişmiş ülkeler tarafından ortaya atılan bir slogandır. **Bu şekilde bir nitelendirme “sebeplerimiz değiliz bölge dinamikleridir”, şeklindeki temize çıkarma argümanıdır.**

İki ülke arasındaki zirveye çıkan gerilimin nedenlerini açıklamadan önce aşağıda sayılan birkaç soruya cevap verilmesi gerekir;

Birincisi, Ukrayna ve Kırım konusunda pasif kalan ABD ve AB ülkelerinin ambargolarla sonuç alamadığı Rusya ekonomisini petrol fiyatları üzerinden zayıflatmak isteyip istemediği,

İkincisi, ekonomisi küçülmüş, dış ödemeler bilançosu açık vermiş, bütçe açıkları büyük miktarlara ulaşmış, parası büyük oranlarda değer kaybetmiş, enflasyonu yükselmiş ve döviz rezervleri erimiş Rusya'nın Suriye'de kime karşı ve ne amaçla operasyonlar düzenlediği,

Üçüncüsü, güne kadar Suudi Arabistan ile aynı tarafta duran ve bu ülkeyi petrol arzını artırması konusunda ikna eden ABD'nin, kaya gazı üretimi ile bu ülkeye yönelik uyguladığı politika değişikliği arasında bir korelasyonun olup-olmadığı,

Dördüncüsü, yurtdışı piyasalara petrolün varilini 35 dolardan satan Suudi Arabistan'ın yurtdışı piyasada petrol ve türevlerine yüzde 50 ile yüzde 80 arasında zam yapmasının nedeni,

Beşincisi, binlerce kişinin yaşama hakkına son veren; milyonlarca kişiyi yerinden-yurdundan eden Suriye rejimine her türlü desteği veren Rusya'nın politikalarını, kayıtsız şartsız kabul eden

İran'ın nükleer silahları kimin için ürettiği,

sorularının cevaplandırılması halinde İran-Suudi Arabistan geriliminin nedenleri daha iyi ortaya konulmuş olacaktır.

Yıllar geçse de, politik aktörler ve dünya konjonktürü değişse de, değişmez olan **“Enerji kaynaklarını kontrol eden, dünyayı kontrol eder”**, sloganıdır.

8. Kaynakça

- Petrol İhraç Eden Ülkelerin Petrolle İmtihani, Enerji Enstitüsü, 2015, <http://enerjienstitusu.com/2015/12/31/yorum-petrol-ihrac-eden-ulkelerin-petrolle-imtihani>
- <http://iktisadianaliz.com/category/gunun-makalesi/>
- -Karagöl, E.Tanas, “Siyasi Çatışma Aracı Olarak Petrol”
- Semin, Ali (2015), “Suudi Arabistan'ın Yemen Çıkması: Pakistan-İran Denklemi” Bilgesam Analiz/Ortadoğu
- Yeğin, Abdullah (2013), “İran Siyasetini Anlama Klavuzu”, SETA Yayınları